1657

БІБЛЇОТЕКА „СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРЯ“ Ч. 11.

ІНСТРУКЦИЯ

- - - для закладаня дослїдних піль - - -

з управою пашних ростин, сїножатий і пасовиск.

НАПИСАВ
Проф. АЛЕКСАНДЕР ГАРАСЕВИЧ
Голова рільничої Секциї Краєвого Товариства господарского „Сїльський Господар“.

У ЛЬВОВІ.
З друкарнї Івана Айхельберґера, Ринок ч. 10.

Інструкция

для закладаня дослідних піль

з управою пашних ростин, сїножатий і пасовиск.

Головний Видїл краєвого Товариства господарського „Сїльський Господар“, маючи на оцї розвинути свою дїяльність над піднесенєм плеканя худоби, рішив заняти ся відповідно до призначених на се фондів збільшуванєм продукциї паші через розповсюднюванє між своїми членами управи ростин пашних а то бураків, моркви, люцерни, шведської конюшини, білої конюшини, еспарзети, сераделї, цукрового проса (corґa) і кіньского зуба, яких то управу наші хлїбороби мало досї доцїнюють, а також через розповсюднюванє управи сїножатий і запущених пасовиск.

Найуспішнїйшим середником до того є закладанє дослїдних піль, які наочно дають можність селянам переконати ся, о скілько відповідна управа тих ростин як також управа сїножатий і пасовиск може причиняти ся до збільшеня та полїпшеня паші потрібної для кождого хлїбороба, бажаючого стараннїйше плекати свій товар. Тому Головний Видїл Краєв. Тов-а господарського „Сїльський Господар“ призначив із своїх фондів значну часть на закупно насїня ростин пашних та штучних погноїв для безплатної їх розсилки з весною 1911 тим членам Товариства, що бажають на своїм поли заложити дослїдні поля та зобовяжуть ся перевести на них управу точно після поданого поученя а відтак прислати Головному Видїлови звіт з висліду управи.

Зголошув ти ся до Товариства по насїня треба письменно найдальше до 10 марта (Львів, ул. Сикстуска ч. 46). В зголошеню належить подати виразно і точно:

1) імя і назвиско; — 2) місцевість замешканя; — 3) почту; — 4) стацию зелїзничу; — 5) повіт.

Крім того треба, щоби на зголошенях з тих місцевостий, де є Кружок господарський, видїл тогож Кружка потвердив, що зголошуючий ся єсть членом Кружка, бо зголошеня будуть найскорше узгляднені з тих місцевостий, де є Кружки, так як они є доказом, що господарі згуртовані в Кружку справами господар-

ськими більше інтересують ся а тим самим всяку поміч і пораду з Товариства лучше зуміють вихіснувати.

Над точностию виконаня управи на дослїдних полях Головний Видїл вести-ме нагляд через свого вандрівного учителя а також через філїяльних люстраторів, призначених до сеї цїли, які будуть на місци переводити люстрациї дослїдних піль.

I.

Дослїдні поля з управою пашних бураків.

З ростин пашних, мало ще у нас розповсюднених, найбільше заслугує на увагу управа бураків пашних. У всїх тих краях, де годівля товару стоїть вже на висшім степени розвою, особливо в напрямі молочности, а условини клїматичні і почви надають ся до розвою тої ростини, управа бураків веде ся на ширші розміри. Бураки тим цїнні для годівлї, що достарчують на зиму много сочистої паші, яка до пізної весни дасть ся добре переховати, а додавані до сухої паші причиняють ся до збільшеня єї поживности. Крім того і в осени листє бураків дає добру пашу а на зиму може заквасити. У нас годівля товару передовсїм не може тому як слїд піднести ся, що наші хлїбороби зимою кормлять товар переважно соломою, яка є дуже лихою пашею, а відповідний додаток бураків до сїчки і полови причиняв би ся значно до збільшеня єї поживности і стравности.

Бураки удають ся у нас добре на всїх родах землї о глубокій засібній почві. Поле призначене під бураки мусить бути добре згноєне. Найлучше є вичистити і гній приорати в осени а весною зрушити землю ралом або тяжкою бороною; але що так приготовленої рілї може бути на весну мало, то можна згноїти весною, але обірник має бути добре перегнитий. Обірника треба давати як найбільше, бо чим сильнїйше знавожене поле, тим більші вирастають бураки, отже праця, вложена при управі, добре виплатить ся

Коли ріля обісхне і огріє ся, тодї треба гній приорати а відтак добре зборонувати, щоб не було грудок, і брати ся до садженя. Де уживають валка, то треба перед садженєм рілю звалкувати. Се дїє ся звичайно при вчасній і теплій весні в першій половинї цьвітня. Перед самим садженєм треба насїнє намочити в лїтній водї на одну добу, бо намочене далеко скорше кільчить ся в земли і сходить. Бураки садить ся рядами віддаленими від себе на 50 центиметрів. Ряди значить ся значником, зробленим з дерева о трех зубах віддалених на 50 центиметрів зуб від зуба. Значник такий може собі зладити легко кождий господар.

При значеню рядків треба значник добре притискати до рілї, щоби поробити рівцї. В визначені рядки (рівцї) кидає ся по 4—5 зернят що 18—20 центиметрів прикриває насїнє мілкою землею і притолочує ся стопою. Нїколи не можна садити бураки за рискалем, бо прикинені трохи глубше нероздробленою землею не сходять.

В погідну і теплу пору посаджені бураки посходять до 8—10 днїв, а рядки зазеленїють ся від купок дрібних листочків. Тодї треба перший раз землю межи рядами плитко перемотичити (пересапати) щоб вичистити від що-йно поростаючої хопти. Через вчасне зрушене землї бураки зачнуть скоро рости, так що в два або три тижнї дістануть чотири листки а корінь набере грубости гусячого пера. Тодї треба зрушити землю другий раз мотикою вже глубше, а бураки, вирастаючі купками, попроривати, оставляючи з купки лиш оден найлїпше розвинений. Непопроривані, стиснені в купу, тримають ся малі, бо не мають місця, щоб розростати ся. При прориваню треба уважати, щоби не ушкодити полишеного до дальшого росту бурака.

Коли листє розросте ся так, що небавом буде покривати простір між рядами, треба пересапати ще третий раз і то, о скілько можна, глубоко зрушити землю довкола кождого бурака і вичистити всяку хопту.

Лїтом і осению не можна підривати листя бураків, як то часто роблять наші ґаздинї годуючи листєм безроги або качки, бо через те корінь бурака не виросте великий. Збірка бураків припадає звичайно в жовтни. При збірцї витягає ся бураки руками із землї, обчищує ся з листя, яке в станї зеленім становить добру пашу, або можна єго присушити під стріхою, щоб було до зими до подою, а також можна на зиму в долах заквасити. Обчищені від листя бураки складає ся на купу, прикриває ся тонкою верствою соломи та присипує ся землею. Також можна переховувати на купі в пивници, коли не є за тепла.

Із сего поученя здає ся, що управа бураків вимагає много заходу і працї; однак така робота виплатить ся, бо бурак в добре згноєній рілї, при тім часто зрушуваній та чистій від хопти, вирастає великий а тим самим дає много паші, при тім на так справленім і вичищенем поли буде більший видаток і на слїдуючий рік якої небудь наступаючої ростини. Оден гектар в той спосіб справлений, видасть пересїчно 500—600 сотнарів метричних бураків, що випадає 300—350 на морґ. Недбала управа наражує господаря лиш на страту, бо бурак на рілї зле згноєній і захопченій не виросте. Під одно дослїдне поле управи бураків треба призначити

10 арів*) т. є 1000 метрів квадратових і на тім просторі приготовити в повисше поданий спосіб рілю, засадити насїнє, яке Головний Видїл Тов. „Сїльський Господар“ на зголошенє безплатно пришле, та перевести управу точно після отсего поученя.

Бураки тим більший дають видаток, чим сильнїйше поле є згноєне і то не лиш самим обірником але також кромі него і погноями штучними, які додають особливо в перших початках досить поживи молодій ростинї.

Щоби переконати наочно наших хлїборобів, як користно впливає навоженє землї штучними погноями на збільшенє видатку бураків, рішив Головний Видїл Тов. „Сїльський Господар“ зголошуючим ся на дослїдні поля управи бураків кромі насїня розіслати безплатно також штучних погноїв а то: 1) каінїту, що дає ростинам потасу; 2) суперфосфату, що дає фосфору і 3) чілїйскої салїтри, що дає азоту. Всї три погної треба дати лиш на одну половину дослїдного поля т. є. на 5 арах (500 квадр. метр.), а других 5 арів остане без погноїв, щоби в той спосіб можна було порівнати, о скілько штучні погної вплинули на збільшенє видатку.

Каїніт дїлає користнїйше на розвій ростин, коли розкине ся єго на рілю в осени, але що сего року вже не можливо то зробити, то треба єго дати з весною. На приораним обірнику треба розсипати рівномірно по скибі каінїт та заборонувати; відтак розсипати суперфосфати і знов заволочити, щоби вимішав ся з землею.

Салїтру дає ся пізнїйше і то два рази. Перший раз посипує ся, коли бураки посходять, зазеленїють ся купками в рядах, а другий раз посипує ся між рядки зараз по прориваню купок. Салїтри перед садженєм тому не дає ся, бо розпускає ся борзо у водї і дощі легко єї виполікують в глубші верстви почви, звідки молода ростинка, слабо ще розкорінена, не могла би з неї користати. Салїтру треба переховувати в сухім місци, бо она мокріє як кухонна сіль, а розсївати треба в сухий день.

Каінїту треба дати на 1 ар (100 квадр. метр.) по 4 кільоґрами отже на 5 арів (500 квадр. метр.) 20 кґр.; суперфосфату на 1 ар по 2 кґр. а на 5 арів 10 кґр.;

---

*) Оден ар має 100 метрів квадратових т. є 10 метрів вшир а 10 вздовж або 5 метрів вшир а 20 вздовж, 2 ари мають 200 метрів квадратових т. є 10 метр. вшир а 20 вздовж або 5 метр. вшир а 40 вздовж, 5 арів має 500 метр. квадр. т є 10 метр. вшир а 50. вздовж або 20 вшир а 25 вздовж, 10 арів має 1000 метр. квадр. т. є 10 метр. вшир а 100 вздовж або 20 вшир а 50 вздовж або 25 вшир а 40 вздовж, так щоби метри вшир помножені через метри вздовж дали 1000. Сто арів = оден гектар т. є 10.000 метр. квад або 100 метр. вшир а 100 метр. вздовж, 1 морґ має 5754 метрів квадратових.

а салїтри на 1 ар по 1 клґр. або на 5 арів два рази по 2 і пів кґр. Всякі роботи як саджене, розсїване навозів, сапане треба виконувати одним днем.

Каінїт і суперфосфат доставляють фабрики лиш в 100-кільоґрамових міхах, тому лиш такі зголошеня буде Головний Видїл узглядняти, коли з одної місцевости зголосить ся членів на 10 або 20 дослїдних піль, на які випадає якраз 100 клґр. суперфосфату і 200 клґр. каінїту. Чілїйску салїтру можна буде доставити в 50-кільових посилках.

В осени треба з окрема зібрати бураки з 5 арів знавожених обірником враз з штучними погноями а з окрема з других пять арів знавожених лиш обірником, по обчищеню з листя докладно відважити або вимірити одні і другі, щоб в той спосіб можна означити, чи і яка є ріжниця в видатку, а щоби опісля се не вийшло з памяти, найлучше собі записати, яка скількість була на одній передїлці а яка в другій.

Відтак треба написати до Головного Видїлу справозданє, в якім належить подати: на якого рода земли було заложене дослїдне поле; яке положенє ґрунту, рівне чи похиле; що попереднього року було на тім ґрунтї посїяне і коли попередно згноєний; в котрім дни були розсипанї каінїт і суперфосфат і коли бураки засаджені; коли салїтра розсїяна перший раз а котрого дня еругий раз; чи було видко яку ріжницю на передїлках з часї росту на око в лїтї; чи приїздив який делєґат в філії на люстрацию дослїдних піль або учитель господарства з Головного Видїлу і когрого дня; кілько вродило ся бураків на передїлці знавоженій штучними погноями а кілько на знавоженій лиш самим обірником. Крім того дуже є вказаним подавати свої господарскі вамітки і спостереженя

Щоб подати в звітї вірно всї повисші відомости, треба собі робити точні записки почавши від самої весни.

II.

Дослїдні поля з управою пашної моркви.

Пашна морква достарчує много сочистої паші на зиму так як бурак і є знаменитим додатковим кормом до сухої паші для молодника а також для молочних коров. Що правда, не дасть она до весни переховати, бо зачинає гнити, тому треба єї скормлювати в першій половинї зими.

Морква росте добре на землях менше урожайних, легких глинках або пісковатих, де вже управа бураків

не надає ся, тому повинні селяни управляти на таких ґрунтах моркву.

Спосіб садженя і управи моркви є подібний як управа бураків; она вимагає добре згноєної і чистої від хопти рілї, на піснїйшім ґрунтї удає ся на гною, на засібнїйшім в другім ростї по гною.

Моркву садить ся рядами віддаленими від себе 30—40 центиметрів. Перед садженєм треба насїнє намочити через добу в лїтній водї, щоби скорше посходило. Коли морква в рядках зазеленїє, треба єї попроривати, щоби не росла густо а обсапуванєм не допустити до захопченя.

На одно дослїдне поле треба вимірити пять арів т. є. 500 квадр. метр., на яких треба засадити насїнє моркви, прислане з Головного Видїлу та старанно після поученя перевести єї управу. В осени по викопаню з землї належить моркву обчистити з гички та докладно відважити або вимірити, скілько на тих 5 арах уродило ся. Відтак треба прислати до Головного Видїлу справоздане, в якім мають бути подані відомости: на якого рода земли було заложене досьвідне поле; яке положенє ґрунту; що попереднього року засїяно; коли попередно згноєне; чи приїздив який делеґат з філії на люстрацию дослїдного поля або учитель господарства з Головного Видїлу і котрого дня; кілько вродило ся моркви на 5 арах.

Зголошеня будуть узгляднювані лиш тодї, коли з одної місцевости зголосить ся членів Товариства що найменше на 10 дослїдних піль.

III.

Дослїдні поля з управою брукви.

Бруква єсть також цїнною ростиною пашною на зиму; єї мясистий корінь є навіть поживнїйший в сьвіжім станї як бураків. При тім менше вибаглива що до почви, удає ся на ґрунтї більше вогкім, глинковатім або пісковатім о плиткій почві. Бруква заслугує длятого на більше розповсюдненє в тих місцевостях, де є такі ґрунти.

Насїнє засїває ся вчасно в розсаднику, можна враз з капустою, і так само опісля пересаджує ся в ради до 50 центим. один від другого та оброблює ся як капусту. Брукву можна садити з розсади досить пізно, тому надає ся она також н. пр. на засаджуванє тих місць, де пропали бураки або капуста.

Під брукву треба ґрунт згноїти на весні обірником. Видаток з 1 гектара доходити до 400—500 сотнарів ме-

гричних. Бруква є відпорна на приморозки, тому збирати з поля можна аж в падолистї. Переховувати ся на зиму дасть ся в кіпцях без соломи прикриваючи верствою землї около пів метра грубою.

На одно дослїдне поле треба відміряти 10 арів т. є. 1000 квадр. метр., на яких треба з розсади пересадити брукву в рядках 45—50 цент. віддалених.

При збираню з поля треба брукву з листя обчистити та докладно відважити або відмірити видаток з тих 10 арів і прислати до Головного Видїлу справозданє як повисше.

Зголошеня будуть увзгляднені лиш тодї, коли з одної місцевости зголосить ся членів що найменше на 10 дослїдних піль.

IV.

Дослїдні поля з управою кіньского зуба.

Кіньский зуб єсть відміною кукурудзи, що росте в Америцї і має зерна, осаджені на шульках, великі, подібні до молочних зубів у коня, від того пішла й назва. Дорастає до значної висоти, у нас не дозріває а управляє се на зелену пашу із спроваджуваного з Америки насїня.

Селяни мало а по правдї майже цїлком не уживають сеї ростини, хоч она дає не лиш найбільше паші, але єсть також одна з найпізнїйших зелених паш, отже віддає велику прислугу аж до зими.

Щоби кіньский зуб дав як найбільше паші, треба старанно приготовити рілю, а то вичистити з хопти і сильно погноїти. Пїсне поле дає скупу збірку. Зерно садить ся в рядах віддалених 30—40 цент., щоби заростаючу хопту висапати і зрушити землю (подібно як при кукурудзї).

Кіньский зуб удає ся добре в сухім, теплім підсоню, якому відповідає наше Поділє, де часто в лїтї задля спеки та сухих вітрів дає ся відчувати брак зеленої паші. Кіньский зуб садить ся не скорше як в другій половинї мая, бо не зносить весняних приморозків. На більшім просторі садить ся частями що два тижнї, щоби мати молоду пашу до зими.

При кормленю лучше тяти єго на кусники на сїчкарни; задаваний в цїлости худоба задля грубости била обгризає лиш єго листє. На зиму можна єго заквасити.

На дослїдне поле під управу кіньского зуба треба відзначити 5 арів т. є. 500 метр. квадр. та перевести на них управу після поданого способу. В справозданю до

Головного Видїлу треба подати крім відомостий про рід ґрунту, положенє ґрунту, гноєнє, попередний засїв, також свої замітки і спостереженя, о скілько кіньский зуб заслугує на розповсюдненє управи між нашим селянством.

Зголошеня по насїнє будуть узгляднені, коли з одної місцевости зголосить ся членів Товариства що найменше на 4 дослїдні поля.

V.

Дослїдні поля з управою сорґа або цукрового проса.

Сорґо є відміною проса. Виростає у нас до значної висоти, однак не дозріває майже нїколи; лиш в теплїйших краях управляють єго на зерно. Управа єго у нас заслугує тим на увагу, що дає в лїтї много зеленої паші подібно як кіньский зуб, а скошене дає другий покіс. Зносить добре посуху і вітри, отже надає ся до розповсюдненя передовсїм на Подїлю. Сїяти єго треба в другій половинї мая, коли земля вже добре огріє ся та мине небезпека приморозків. Землю любить засібну, вичищену від хопти і добре згноєну.

На дослїдне поле треба призначити 5 арів т. є. 500 квадр. метр. В справозданю до Головного Видїлу треба подати відомости як при кіньскім зубі.

Зголошеня по насїня будуть увзгляднювані, коли з одної місцевости зголосить ся разом членів Товариства що найменше на 10 дослїдних піль.

VI.

Дослїдні поля з управою люцерни.

До найважнїйших ростин пашних належить люцерна, особливо для околиць з сухим теплим підсонєм. Она є ростиною многолїтною, вирастає до 75 цент. високо, а кошена кілька разів до року, дає дуже добру пашу зелену або суху. Єсть то ростина вироваджена з полудня, у нас удає ся на пашу дуже добре, менше на зерно. Найлучше насїнє є продуковане у Франциї.

Люцерна вимагає почви засібної, глубокої та пропускливої, богатої в вапно. Також якість підпочви має незвичайний вплив на розріст люцерни, понеже коріне єї розрастаєсь глубоко. Наколи коріне натрафить на щирий пісок або воду ґрунтову, тодї люцерна нагло жовкне, рідне і вже в другім або третім роцї гине.

При управі майже жадної ростини не є так конечна і пожадана глубока управа і старанне винищенє хоп-

ти як при люцернї. Найвідповіднїйше проте місце буде по окопових ростинах, саджених на гною.

З кінцем цьвітня а навіть з початком мая, коли рїля огрїє ся, всїває ся насїнє люцерни в овес або ячмінь, який становить охорону люцерни, та заволочує ся легко для прикритя насїня. На 1 гектар виходить около 35 кільоґрамів насїня, а на 1 ар 35 дека, на 1 морґ около 20 клґр. Ростину охоронну треба сїяти рідко і збирати на зелено, позаяк люцерна не любить довго рости в тїни.

В першім роцї по засївї можна вже в осени косити люцерну, коли занадто вибуяла. Під жадним однак услівєм не повинно ся пасти. Взагалї люцерниска не треба уживати яко пасовиска.

Найсильнїйше розвиває ся люцерна в третім та четвертім роцї по засївї і дає річно 4—6 покосів. В перших двох роках по засївї люцерна легко вимерзає в часї безснїжної острої зими, пізнїйше, коли глубше розкорінить, видержує мороз певно. Корисним проте є вкривати на зиму в тім часї бараболинєм або соломястим обірником, який однак на весні треба згромадити.

В дальших роках є вказаним давати на люцерну каінїт і томасину через що збірка значно збільшає ся, з весною що року треба люцерну боронувати, бо в той спосіб повитягає ся нарастаючі буряни і спричинить ся більший приступ воздуха до почви а тим самим лїпший ріст люцерни. Так справлюване люцерниско треває до 8 лїт.

Люцерну косить ся вже в першій половинї мая, отже в тім часї передновку, коли ще нема нїякої зеленої паші. Косити треба єї, заки зачне цвисти, бо пізнїйше скоро деревіє а тим самим тратить на вартости. При сушеню люцерни на сїно треба дуже уважати, щоб не стирало ся листє, яке є найбільше поживне.

На досьвідне поле треба визначити 10 арів т. є. 1000 метр. квадр., на яких має бути переведена після поученя управа люцерни.

В справозданю треба подати кромі відомости що до рода ґрунту і т. д, також чи люцерна розвинула ся в тім роцї так, що в осени дала покіс, чи на зиму зістала прикрита. Щоби люцерна в слїдуючих роках добре розвивала ся, Головний Видїл пришле на слїдуючу осїнь томасину і каінїт для посипаня, щоби тим переконати ся о скілько ті навози впливають на єї видаток.

Зголошеня будуть узгляднені, коли з одної місцевости зголосить ся що найменше членів на 10 дослїдних піль.

VII.

Дослїдні поля з управою білої конюшини.

Біла конюшина є ростиною, що надає ся дуже добре до підсїваня трав а передовсїм пасовиска, бо відрастає скоро та зносить придоптуване а худоби не здуває. Росте добре навіть на лихім ґрунтї пісковатім а також на звязкій глинї о почві плиткій, коби лиш не за мокрій.

Білу конюшину добре всївати дуже вчасно весною в збіже на такім поли, яке хочемо призначити на слїдуючий рік на пасовиско. Так всїяна достарчує вже лїтом по збірцї збіжа пашну стерню а відтак на слїдуючий рік добре пасовиско. На 1 гектар висїває ся для пасовиска около 10 кільоґр. а на 1 ар 10 дека, на морґ около 6 кільоґр.

На дослїдне поле треба призначити 20 арів т. є. 2000 метр. квадр. поля засїяного збіжем, в яке належить висїяти около 2 клґр. і 40 дека конюшини білої і лишити сей кавалок хоч на оден або два роки на пасовиско.

В справозданю до Головного Видїлу треба буде подати кромі висше вимаганих відомостий також о скільо сего лїта була лучша паша на стерни з білою конюшиною в порівнаню до стернї без конюшини.

Зголошеня будуть узгляднені, коли з одної місцевости зголосять ся члени хоч на два поля дослїдні.

VIII.

Дослїдні поля з управою шведскої конюшини.

Конюшина шведска подібна є до червоної, лиш цьвіт має рожевий. Она є ростиною многолїтною, надає ся яко домішка до конюшини червоної, наколи з тої не маємо збирати насїня а призначуємо лиш на пашу, також надає ся яко підсїв сїножатий на ґрунтах вогких, глинястих або торфових. Сама конюшина засїяна дає лиш що року оден покіс а відтак слабо вже відрастає.

На дослїдне поле треба призначити 10 арів сїножати та підсїяти на нїй вчасною весною шведску конюшину. На оден ар вийде висїву около 8 дека а на 10 арів 80 дека.

В справозданю треба подати, який ґрунт сїножати, на якій підсїяно шведску конюшину, котрого дня розсїя-

но, чи була вже сего року в часї перших сїнокосів яка ріжниця на підсїяній парцели чи в отаві.

Зголошеня будуть узгляднені, коли з одної місцевости зголосить ся членів на 10 піль досьвідних.

IX.

Дослїдні поля з управою еспарзети.

Еспарзета або дївойник є ростиною майже незнаною у наших хлїборобів, а преціиь заслугує дуже на росповсюдненє в деяких місцевостях, бо удає ся на сухих, в вапно богатих, скалистих ґрунтах, де конюшина вже не хоче рости. Еспарзета любить сонїшне положенє і зносить посуху, підмоклого ґрунту не зносить. Росте кілька лїт і дає що року оден покіс доброї і поживної паші а відтак і добре пасовиско до осени. Кормити можна або зеленою еспарзетою або сушити єї на сїно.

Еспарзета удає ся на пїсній земли, однак потрафить вивдячити ся гарною збіркою за погноєнє під попередну ростину. Всїває ся вчасно на весну в овес або ячмінь. Висїває ся на 1 гектар около 80 кільоґр. облущеного насїня, необлущеного около 200 кільоґр. Певнїйше однак сїяти облускане, бо в лусках є много пустого насїня.

В першім роцї по збірцї охоронної ростини не належить еспарзети косити анї пасти за то заплатить она обильним урожаєм в слїдуючім роцї. В другім і третім роцї, коли належито розкорінить ся, розрастає ся буйно.

На дослїдне поле треба відзначити 10 арів, добре вичистити від хопти та засїяти ячмінь або овес і заволочити а відтак розсїяти еспарзету та знов заволочити легко.

В справозданю до Головного Видїлу треба подати відомости сеї осени, що до якости ґрунту, положеня, послїдного гноєня, для засїву, люстрациї а про ужиточність тої ростини треба написати аж на слїдуючий рік в осени.

Зголошеня узгляднить ся, коли з одної місцевости зголосить ся двох членів.

X.

Дослїдні поля з управою сераделї.

Рівнож дуже мало є знаною у нас сераделя. Она удає ся на убогім, пісковатім, вогкім ґрунтї; сухого ґрун-

ту не зносить. Є то ростина однорічна, що достарчує много поживної паші, яку можна скормлювати на зелено або сушити на сїно, надає ся також дуже добре на зелений погній.

Сераделю засїває ся або саму, або всїває ся вчасно на весні в жито або овес та прикриває ся легко бороною.

В початковім розвою, заким витворить сильне корінє, розвиває ся она на верхни землї дуже поволи, зачинаючи скорше рости аж в другій половинї червня і липни. Через те всяка хопта дуже єї перерастає. Тому треба сераделю сїяти в поли добре вичищенім з хопти, а передовсїм з перію, найлучше по ростинах окопових.

Коли сераделя посїяна сама, то в серпни збираєсь єї на сїно, почім відрастає та дає на осїнь або добре пасовиско або навіть покіс зеленої паші. Всїяна в жито, або овес розрастає ся добре аж на стерни та дає на осїнь зелену пашу або зелений погній.

Часом не удає ся сераделя відразу, коли єї впровадити до господарства. Причиною сего буває брак в земли бактерий, що розгнїзджують ся в бородавкова'их наростах сераделї та достарчують їй з воздуха азоту.

Зарадити можна тому в той спосіб, що рілю, призначену перший раз під управу сераделї, посипує ся землею взятою з поля, де попередно вже сераделя добре росла, для перещіпленя тих бактерий. Коли же такого поля близько нема, треба на осібнім малім куснику засїяти сераделю і старанно управляти, н. пр. через два роки, на тім самім місци, почім землею з того кусника посипувати поле обсїване сераделею.

Д обсїяня 1 гектара виходить 40 до 50 кільоґр. насїня а на 1 ар 40 до 50 дека.

На дослїдне поле треба призначити 20 арів т. є. 2000 метр. вкадр., добре вичищених з хопти і засїяти на них саму сераделю на сїно або всїяти в жито чи овес, щоб на осїнь мати пашну стерню.

В справозданю треба подати кромі загальних відомостий також чи була сераделя засїяна сама, чи всїяна в збіже і які користи були з неї та чи заслугує на розповсюдненє єї управа на вогких пісковатих ґрунтах.

Зголошеня будуть узгляднені, коли з одної місцевости зголосить ся хоч двох членів на заложенє дослїдних піль.

XI.

Дослїдні поля з управою сїножатий.

Поученє буде подане пізнїйше, так як управа сїножатий вимагає приготовленя в осени.

XII.

Дослїдні поля з управою пасовиск.

Пасовиска мають велике значінє для годівлї худоби. Товар, що лїтом пасе ся, стає задля сьвіжого воздуха і руху далеко здоровійший а молодник красше розрастає ся, коли противно держанє в стайни спричиняє ніжність орґанїзму і брак відпорности на хороби особенно чахотку (сухоти). При тім молода відростаюча трава на пасовиску дає пашу богату в найпоживнїйший складник — білковину.

Тому то в краях, де годівля розвинена, зрозуміли селяни значінє пасовиска та через відповідну управу старають ся піддержати на них буйний ріст трави. Тимчасом у нас нераз значні простори землї, уживані на пасовиско, особливо яко спільна власність громадян, через брак всякої управи покривають ся що раз густїйше мохом та купинами кертовиня, ріст трави зменшає ся а пасовиска стають ся радше неужитками в порівнаню до свого простору.

Для піднесеня їх ужиточности конечно треба впровадити на них відповідну управу, щоб при єї помочи знищити мох, зарівнати купини та спричинити буйний ріст трави.

Але на підмоклих пасовисках, де більшу часть лїта кисне вода, задля чого ростуть квасні трави, не принесе хісна жадна управа.

Треба з них перше спустити воду, аж відтак управляти. Та Видїл краєвий удержує окремо т. зв. бюро мелїорацийне, яке переводить відводненє пасовиск а край і мінїстерство рільництва призначують що року значні підмоги на ту цїль, отже туди треба звертати ся о поміч через наше Товариство.

Але у нас є запущені пасовиска, що не мають надмірної вогкости, і ті дало би ся полїпшити через відповідну управу, яка однак вимагає не так великого вкладу працї анї коштів як радше доброї волї громадян.

Управа полягає на переорюваню пасовиска та оброблюваню через кілька лїт засїваних на нїм ростин в цїли вигубленя моху, зрівнаня купин, знавоженя, та спухченя затолоченої верстви землї, а відтак на засївi на обробленім так ґрунтї пашних сумішок, переважно трав, для дальшого ужитку громадян.

Коли би де на пасовиску вже в сїм роцї мала зачати ся управа, то треба поступити найлучше в слїдуючий спосіб:

Сего лїта з'орати два або три рази та виробити рілю під засїв озимини (найлучше жита), по озиминї посадити в гною окопові ростини, бараболю або кукуру-

дзу, потім засїяти овес або ячмінь та всїяти сумішку конюшини (переважно білої) з травами, які перший рік косить ся на сїно, а в другім роцї, коли трави більше розростуть ся, віддає ся знов на пасовиско.

В той спосіб справлене, буде пасовиско від сеї весни за пять лїт покрите буйною і вкусною пашою та віддане до ужитку.

Можна також замість озимини посїяти ще сеї весни мішанку н. пр. овес з викою. Але треба хоч два рази з'орати, та добре заволочити, бо в разовинї мішанки доброї не буде, відтак на слїдуючий рік засадити в гною окопові ростини а потім овес або ячмінь враз з сумішкою конюшин з травами. В такий спосіб буде пасовиско справлене та віддане до ужитку, рахуючи від сеї весни вже лиш за чотири роки.

Ще лучше є через два роки по собі управляти окопові ростини, бо тодї ще лїпше вигубити ся мох та спухчить ся верхну верству.

При такій управі дуже добре для знавожуваня подають ся штучні погної як томасина і каінїт.

Розуміє ся, що управу на цїлім пасовиску відразу тяжко у нас перевести, длятого треба що року якусь часть на то призначити.

Щоби дати заохоту нашим громадянам до управи запущених пасовиск Головний Видїл „Сїльського Господаря" рішив заняти ся закладанєм дослїдних піль на пасовисках, де би переводилась того рода управа.

На дослїдне поле треба призначити 1 гектар т. є. 10.000 метр. квадр. або 100 арів або морґ і три чверти пасовиска.

На справленє сего гектара Головний Видїл „Сїльського Господаря" доставить потрібного насїня і погноїв та буде вести управу через весь час під своїм зарядом через фахового інструктора.

В зголошенях на дослїдне поле з управою громадского пасовиска, яке належить надсилати найдальше до 1 цьвітня с. р., треба долучити ухвалу Ради громадскої рішаючу відступити на ту цїль 1 гектар пасовиска.

Всї инші зголошеня на дослїднї поля з управою повисше згаданих ростин треба надсилати найдальше до 10 марта с. р.

1658

БІБЛЇОТЕКА „СЇЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРЯ“ ч. 26.

КУКУРУДЗА КАРЛИЧОК

(Nanerottolo).

Написав

Др. Г. ВЕЛИЧКО.

ЛЬВІВ 1913.

Накладом Краєв. господ. Тов. „Сїльський Господар“ у Львові.

З друкарнї „Дїла“ Львів, Ринок 10.

Кукурудза єсть нинї найважнїйшим збіжем на сьвітї. До недавна живилось найбільше людий рижом і пшеницею, але на низинах Міссіссіпі і по всїх теплїйших краях запановує чим раз більше управа кукурудзи і нинї станула она на першім місци.

Кукурудзї сприяє теплїйше підсонє. В Европі управляють єї в краях наддунайских, в Італії, полудневій Франциї, в вогкійших сторонах піринейского півострова, в Бесарабії і прибережнім поясї полудневої Росиї, але управа єї єсть так поплатна, що навіть в холоднїйших краях старають ся єї завести.

В Галичинї єсть, кукурудза головним збіжем в полуднево східнім кутї, отже на Покутю і примежних частях полудневого Поділя, але помалу управа єї розширилась горі Днїстром чим раз дальше за північний захід і розшираєсь помалу а постійно по обох боках Днїстра до півночи і до полудня та можна на певно сказати, що надійде час, коли она розповсюднить ся по цїлій східній Галичинї, навіть на холоднім північнім Подїлю і на Підгірю.

Головною перешкодою при управі кукурудзи в нашім краю єсть підсонє, брак достаточного тепла через довший час. Кукурудза єсть дитиною з теплих сторін Америки і на веснї можна єї садити аж в маю, коли можна надїяти ся, що при-

морозків не буде. В осени у нас наступають приморозки вже нераз в вересни і убивають часто кукурудзу, заки зерно дозріє, так що звичайні роди кукурудзи у нас найчастїйше заводять і кому кукурудза раз не дійшла, той знеохочує ся і не хоче єї більше управляти.

Як би так обмежити ся на неуспішні досьвіди, то управа кукурудзи лишилась би тілько в полуднево-східній частинї Галичини, де кулеша або мамалиґа, чир та малаї суть головною поживою селян а по инших частях Галичини плекали би кукурудзу виімково по городах в сонїчній виставі, більше до ужитку на ярину або великі роди кукурудзи, як кіньского зуба, на зелену пашу.

Тимчасом користи з управи кукурудзи такі великі, що жадне инше збіже єї не може заступити. З зерна роблять муку і крупи, листє і била йдуть на пашу для худоби, а качанами палять в печи. А що кукурудзу садять чи сїють досить густо і она пускає парости, то при оброблюваню проривають за густий посїв, обломлюють непотрібні парости, пізнїйше зжинають верхи бил і мають через довгий час дуже смачну зелену пашу для коров. Дальше садять наші селяни межи кукурудзою звичайно коловатнї і фасолю пішу та гарбузи а часом капусту або бураки і мають крім кукурудзи поважний бічний додаток. Поле під кукурудзу управляєсь старанно, так неначе би під город, що незвичайно корисно впливає на пізнїйші засїви. Колиж ще додати, що зерном і мукою тучать ся знаменито свинї а цїлим зерном або змеленим на грубо можна годувати конї замість вівса і дріб, то кождий зрозуміє, що таку благодатну ростину повинно ся розширювати по всїх усюдах, де лише можна.

А чи можна у нас скрізь, навіть в холоднїйших сторонах Галичини поза Покутєм і Наднїстровєм розводити кукурудзу?

Можна, але не звичайні високі роди жовтої та білої кукурудзи а кукурудзу дрібну, дуже вчасну.

Практичні Американцї давно вже приспособили собі через добір вчасний рід кукурудзи і управляють єї навіть в холоднїйшій від нашого краю Канадї.

Кукурудзів єсть безлїч всїляких як що до росту і величини та барви зерна, так і що до часу дозріваня а коли не звертаємо уваги на барву зерен, то можна їх умістити в чотирох роздїлах:

1. Звичайна, середно висока, дозріваюча досить пізно а у нас непевна.

2. Великаньска, яка у нас не доходить, а коли би через висїв в інсектах і пізнїйше висаджене можна дійти до зерен зрілих, то они тратять свій ріст великий. Сюди належать звісні у нас нашні кукурудзи, звані кіньским зубом. Єсть кіньский зуб угорский, африканьский з Наталю і Капляндиї, кавкаский і американьский з Вірджінїї. Найлїпший має буги для нас кавкаский з Мінґрелії і Ґрузиї, але в торговли єго не дістане, так що за найлїпший уважаєсь все ще кіньский зуб Вірджінїя. Угорский зуб росте скорше, але значно менший як американьский або африканьский.

3. Вчасна кукурудза. До вчасної причисляєсь сорокднївка (кварантен), пятьдесятьднївка (чінквантіно) або серпнева, баденьска, грецка і бурґундска. Всї они середно високі і можуть у нас доходити в трохи теплїйших місцях.

4. Карлова, дрібонька з яких нанероттольо (по італїяньски nanerottolo значить „карличок“) єсть найвчаснїйша і відай найдрібнїйша.

Америка має богато своїх родів і там на дослїдних фармах виплекали кукурудзи приноровлені до підсоня і почви.

В отсїй статї звернемо увагу на відміну звану карличком або нанероттольо яку уважаємо за придатну до управи по цїлій Галичинї, навіть в холоднїйших єї сторонах. Ся кукурудза має богато прикмет, які управу єї роблять дуже корисною.

Перша і рішаюча прикмета єсть дуже вчасне дозріване. Підписаний садив сю кукурудзу в околици Тернополя на поли отвертім і нїколи не мав

ні одного шулька недозрілого. Вся кукурудза була суха як перець з зерном твердим темно-жовтої аж майже червоної краски. Коли зважити, що околиця Тернополя лежить на північнім Поділю в найзимнійшій сторонї Галичини, то можна бути певним, що нанероттольо дійде всюди в нашім краю. Мука з кукурудзи нанероттольо єсть добра на кулешу і смачна та гарної краски. Зерно єсть дрібне і надає ся до годівлї дробу, так що не треба єго перемелювати. Шумелина єсть добра на пашу, бо дрібна і мягка, так, що худоба з'їдає єї цїлком, не полишаючи грубого бадиля як при високій кукурудзї. Не маловажною єсть також ся прикмета, що видаток з кукурудзи сеї мимо того, що зерно дрібне, єсть, бодай в околици Тернополя, богато значнїйший нїж з иншої, високої кукурудзи, але треба єї садити в відповідний спосіб, про що буде низше. Шульки, що правда, маленькі, але густо набиті зерном а качани дуже тоненькі, так що по стереблеию стілько майже буває зерна, як перед теребленєм шульків. Одною хибою сеї кукурудзи єсть то, що молода єсть лиш дуже короткий час добра до вареня і скоро твердне але ся недогода єсть маловажна, бо загалом беручи, рільники наші не садять кукурудзи з цїлию варити єї молоду а коли хто, особливо з інтелїґенциї, потребує більше смачної кукурудзи до кухнї, то може держати инший відповідний рід як цукрову або ще лїпше велику, білу, столову або дрібну, білу, столову кукурудзу.

Пригадуючи ще раз всї вигоди з управи кукурудзи взагалї а добрі прикмети кукурудзи нанероттольо в специяльности, можемо сьміло рід сей поручити до управи в цїлім нашім краю, а що наш загал селяньский єсть тяжкий на всякі новини, то Головна Рада „Сїльського Господаря“ рішила сего року в ріжних сторонах краю перевести дослїдні поля з управою сеї кукурудзи і має в намірі ви слати до 20 Филїй по 5 кґ. насїня, щоби сї в своїх округах роздїлили по $^1/_2$ кґ. насїня між охочих

людий, які би схотїли спробувати єї управи. Насїнє нанероттоля єсть дрібне і з одного фунта засадить ся спорий кавалок.

З огляду, що насїнє нової сеї кукурудзи буде ся висилати також в околиці, де загал не вміє коло кукурудзи ходити, подамо в слїдуючім поученє, як єї управляти.

На ґрунт не єсть кукурудза вибаглива, бо удаєсь на всяких почвах з виїмкою чисто піскових, сухих торфів і дуже ціпких, зсихаючих ся лїтом земель. На новинах, на добрих чорноземах удає ся дуже добре.

Всяка кукурудза, отже й наш карличок (nanerottolo) садить ся все на гною. Кукурудза належить до ростин, що не вилягають; під неї можна давати і найсильнїйших погиоїв не боячи ся страт через виляганє. Можна для того уживати під містами компосту з людских відходів і землї, на якій инші збіжа звичайно вилягають.

Гній даєсь в осени і приорюєсь, бо розложені части гною можуть ростини лекше спотребувати; але можна гній, вивезти ще вчасно на весну бо кукурудза не єсть дуже перебірчива і удасть ся і на пізнїйше добре справленій почві, очевидно вже з слабшим видатком. З дуже добрим вислїдом можна до кукурудзи додати штучних погноїв і так додаєсь на 1 морґ около $1^1/_2$ сотнара салїтри чілїйскої, $1^1|_2$ сотнара суперфосфату і 2 сотнари каінїту.

Не менше важною від справи погноями єсть сама управа рілї, бо кукурудза любить землю пухку і чисту без хопти, для того треба під неї крім приораня гною орати ще два до три рази: раз під зиму а два рази на весну; раз вчасно а другий раз перед самим садженєм. Лекші ґрунти вдоволяють ся крім осїнної одною оркою весняною. Крім ораня треба ще боронувати, валкувати і скрушувати землю в міру потреби і відповідно до почви.

На плодозмін не єсть кукурудза вразлива. Она належить до нечисленних ростин збіжевих, які

можна довго по собі рік по році управляти. Так пр. на покутскім Підгірю і в низших долинах гір коломийских садять кукурудзи безнастано на порічинах і она удає ся добре. Не виходить з того, щоби на кукурудзу уживати все того самого поля, бо і при ній добре уживати зміни. Місце відповідне для кукурудзи єсть по пшеници, ростинах окопових як бараболи або бураках, по горосї. Се все однак не єсть так важне; найважнїйше, щоби земля була добре справлена і пухка а кукурудза удасть ся і ми звичайно кукурудзою зачинаємо сївооборот. По кукурудзї дуже добре сїяти ячмінь і то з конюшиною, бо ріля чиста.

Кукурудзу садить ся в половинї мая до кінця мая, бо приморозки їй шкодять або нищать зовсїм. Насїнє добре перед садженєм намочити на добу дві в розпущеній гноївцї; але можна обійти ся і без накільчуваня, лиш порадно єсть намочити для знищеня снїтїя в відповідній течи, найтанше в синїм камени.

Садить ся кукурудзу рядами. Сїяти кукурудзу широкометно, як то у нас декуди роблять, єсть непрактично, бо кукурудза не посходить рівномірно, богато непокритого землею насїня пропадає непотрібно або западе за глубоко а ще до того пізнїйша робота єсть дуже утяжлива і дорога. Ряди карличка дають ся на 50 цм. від себе, отже трохи близше як у високої кукурудзи. Можна би і густїйше ряди давати, але тогди не можна би межи ряди пустити плужка або „плянету“ і відпала би користь з рядового садженя, яке улекшує обробленє кукурудзи. В ряді карличок садить ся в той спосіб, що на кождих 40 цм. садить ся три зерна от так . ˙ . побіч себе, значить ся в одній купцї має рости побіч себе три ростини, коли при звичайній, високій кукурудзї лишає ся лише одну ростину. Зерна не насипуєсь тїсно в одній ямцї, бо коли трохи від себе віддалені, то можуть лїпше і свобіднїйше розкорінити ся і красше ростуть. Карличок єсть дуже низонький так що на такім просторі, де росте

одна висока кукурудза, може свобідно розвивати ся три і они на добре справленій земли дадуть по два шульки а на лихшій по одному, так що видаток з нанеротгольо єсть богато більший нїж із звичайної кукурудзи. При полевій культурі в Тернопільщинї видавав карличок по $1\frac{1}{2}$ кірця на такім самім просторі, на якім звичайна, висока кунурудза видавала по 1 кірцеви.

Садить ся зерно на 4—6 цм. глубоко і то на земли легкій глубше а на тяжкій, глинястій плитше. За глубоко посаджені зерна сходять тяжше і пізнїйше.

Дальша робота при кукурудзї єсть часте обсапуванє і обкопуванє. Перший раз обсапує ся і зрушує ся землю, коли кукурудза вся посходить Тогди то даєсь частина салїтри, коли єї хто уживає для лїпшого росту. Другий раз обсапує ся, коли вже підросте і дає ся другу частину салїтри та заразом підгортає ся ростини землею. На тім звичайно кінчить ся робота, але ще лїпше було би обсапанє зробити ще третий раз, бо кукурудза дуже за се вдячна. Пізнати се по першім сапаню, коли то ростини, що доси майже не розвивались, нараз по сапаню підганяють ся мигом в гору. Що при сапаню і зрушуваню землї вичищуєсь хопту, то ледви чи треба додавати. Обриваня пагонів чи відростів, яке робить ся при другім мотиченю у великих родів кукурудзи, відпадає при карличку, бо сей не пускає бічних пагонів або дуже мало. Так само не практикує ся у карличка зрізуванє верхів по відцьвітї кукурудзи, бо такий низький, що нема що обрізувати. Зрушуванє землї, обгортанє і нищенє хопти робить ся межи рядами плужком або плянетом а в рядах треба допомочи сапою чи мотикою.

Звертаємо увагу, що вигляд карличка не обіцює богато жнива. Хто привик до високої кукурудзи а дивить ся на карличок, тому видаєсь він никлий і невидатний. Загал селян, що не видів карличка, уважає єго за недорід. Аж при обриваню

шульків показуєсь єго видаток, а ще більше при лущеню. Шульки хоть малі, то набиті дрібним але твердим зерном.

Збирає ся кукурудзу обломлюючи шульки на поли. Можна також невеликі стебла карличка вирівати з корінєм або відтинати і з шульками звезти з поля до дому. Збір переводить ся, як вже шульки сухі, дозрілі, що буває у карличка дуже вчасно.

Межи рядами карличка можна би садити ще фасолю, або бураки, але тогди не можна уживати плужків при роботї. Серед рядів не можна насаджувати чогось, бо віддаль купок кукурудзяних на 40 цм. і так вже невелика.

Що з кукурудзиня єсть добра паша, яку за для мягкости била худоба всю з'їдає, вже згадували-сьмо.